На початку серпня, коли в Ковбиші, велике село по обидва боки вузенької річки в очереті та верболозах, з'їжджаються до батьків усі колишні ковбишівці, що отам по війні подалися з дому шукати постійного заробітку і щонедільного вихідного, коли по дворах тільки й чути: "Папа, а как зараз навпростець дійти до лавки?", а батько, намагаючись у всьому догодити дітям, одказує: "Та как? Отако грядками і йди. А там — низом. Хіба ти забув?"; або: "Мамо, як у вас нащот стірального порошка? Нєт? Дак я пришлю по приїзду" і т. п.—отож на початку серпня, сонячного суботнього передобіддя, приїхали гості й до Никифора Дзякупа та Параски Дзякунки: син Павло, рудий, витрішкатий, уже з пузцем і в капроновому капелюсі у дрібних дірочках, невістка Рита, товстенька, як куховарка, балакуча й догідлива (про таких кажуть: "Тільки в хату —вже й своя"), та одинадцятимісячний онук Борко, такий собі некрикливий витрішкатенький опецьок з ріденьким, рудим, як у батька, чубчиком.

— Таж викапаний татусь! — щасливо цокотіла Дзякунка, обціловуючи внука.— Дивися, Никифоре, і ніздрічки такі, як у Павлуші малого були, й гузенце важкеньке...— Вона також була руда, син Павло удався в неї, а онук — у Павла, того й раділа. А навтішавшись Борком, заходилася цілувати невістку та дякувати їй, що отак догодила, що такого онука гарного "привела".

Приїхав Павло не поїздом і не автобусом, як багато інших колишніх ковбишівців, а власним "Москвичем" тютюнового кольору. "Москвич" був новий, і все в нього блищало: фарба, скло, нікельовані буфери, циферблати на приладах...

Сидіння було заслано двома вовняними килимами, а заднє та бокові стекла завішено репсовими фіранками. Все те Павло придбав заздалегідь, ще тоді, як для машини його майбутньої тільки-но одливалися десь на заводах перші деталі.

Через "Москвича" Павло й не одружувався так довго, хоч мав уже за тридцять. Спершу думав: брати дружину на сто п'ятдесят карбованців у місяць, та ще живучи в гуртожитку, не годиться. Коли ж дали йому за стаж та мовчазну працьовитість кімнату в новому будинку й перевели із слюсарів у майстри, розмірковував так: наскладаю грошей на машину і все, що до неї треба — килими, фіранки, брезент і металеві каністри під бензин та мастило, тоді вже й жінку шукатиму, бо як одружишся зараз, то машини вже не купиш, ляснуть гроші на меблі, одяг та всякі дрібниці, що придумаються жінці, бо жінки всі такі.

Навіть у відпустку до батьків не їздив три останні роки. Адже, щоб їхати, крути не крути, а півтори-дві сотні викинеш: дорога, гостинці, новий костюм... Не заявишся ж у приношеному! То брав відпускні, клав на книжку і знову працював.

Тепер Павло мав усе: квартиру, жінку, машину, сина, двісті карбованців заробітку разом з премією — і почував себе так, як йому й хотілося: спокійно, впевнено і незалежно.

"Москвича" у двір батькові одразу не завів, а лишив коло воріт, тільки стекла позапинав брезентовими фартушками, спеціально для цього й пошитими, та колеса понакривав обрізками, що зосталися од тих фартушків, аби не пеклися на сонці.

— Ти, Павле, отуди під грушу поставив би його, в холодок,— радив старий Дзякун і любовно та обережно обторкував "Москвича" долонею.

— Нічого, хай тут постоїть, щоб під рукою був,— поважно одказав Павло.

Батько зрозумів його й замовк, тільки прикахикував значно та погладжував великим пальцем вуса, то лівий, то правий, та усміхався тонко: правильно, хай люди бачать, через вигін з усіх боків видно.

Доки в хаті варилося й смажилося, чоловіки час від часу виходили з двору до машини, походжали навколо неї повільно і врочисто або й так собі стояли, як два лелеки біля гнізда з лелеченятами.

— Та й скільки ж людей під твоїм руководительством? — питався сина Никифор.

— Уся зміна. Двадцять сім чоловік.

— О-о! — підкидаючи брови вгору, казав Дзякун.— Багатенько. Ти ж дивись там з ними ладь, бо люди — це таке: не догодиш — з'їдять.

— Про це будьте ввєрені. Я ще в полковій школі навчився з ними, як був помкомвзводом по стройовій підготовці. Теж тридцять душ було. І всі слухали... У мене так: робиш — роби. А не послухав раз, удруге — подавай заяву. Або на такі наряди посаджу, що в получку тільки розпишеться.

— А то ж як! — охоче погодився з сином Никифор.— Робиш — роби. А ні — то дивись...

І засміявся дрібненько.

Мимо машини та батька з сином у нових капелюхах з дірочками (Павло привіз такий самий капелюх і старому) проходили люди, здоровкалися шанобливо, на що Павло одказував, дивлячись понад їхніми головами на річку: "С-с-тє!"

Дехто й зупинявся, вітав гостя з приїздом, Никифора з гостями, розпитував, де та ким Павло працює, які гроші заробляє тощо, а на припослідок обходив машину, зазирав до кабіни крізь щілини між фіранками й цікавився, скільки "це добро" коштує.

— Ану ж, Павлушо, скажи! — торкаючи вуса великим пальцем та веселіючи очима, воркотав Никифор і напружувався весь, аж старечі його м'язи твердішали, а під ложечкою лоскотало.

— Всі гроші,— з холодною посмішкою, що й не схожа була на посмішку, казав Павло і дивився своїми малорухомими риб'ячими очима поверх цікавого дядька.

Зодягнений він був у новісінький костюм приблизно такого ж кольору, як і "Москвич", взутий у новісінькі жовті черевики на товстій підошві, а тугу, в рудих латочках шию міцно стискав комір нейлонової сорочки без краватки: Павло не любив краваток. Коли він говорив з дядьками, то тримав руки складеними на грудях і повільно та незалежно розгойдувався, стаючи то на носки, то на підбори нових своїх черевиків, причому розпірка на піджаці ззаду то сходилася, то розходилася.

Тим часом у хаті не вгавала балачка.

— Павлушу на роботі цінують,— розказувала Рита, підмітаючи долівку мокрим віником.— Премія щомісяця йде, дві грамоти одержав...

— Та він у нас такий, що і зробить, і змовчить, як треба, і таршого послухає,— озвалася од печі Дзякунка.— Ізмалечку такий.

— В квартирі в нас,— вела далі Рита,— все є: гарнітур житомирський, холодильник "Донбас", телевізор "Огонек", стіральпа машина "Ністра", пилосос... "Буран", правда, бо "Ракет" саме в магазинах не було. Грошей вистачає й на щодень, і на книжку Павлуша в зарплату кладе щомісяця. А буває, в суботу й неділю проскоче в Ростов чи Ворошиловград — все одно ж робити нічого, то, дивись, десятку-дві підробив. Треба ж машину окупити. Та й на бензин...

— А чого ж,—раділа Дзякупка.—І людям услуже, й копійку заробить. Воно так: копійка до копійки — та вже й руб! Їж, Борисику, їж, мій

ласунчику, гам,— піжпо сокотіла до онука, що стояв біля лави, брав жменею крижалки смаженої картоплі, розкладені рядочком на газеті, аби швидше холонули, і мовчки, зосереджено спроваджував у рот. Коли рядочок кінчався, Борко обертався до баби, наставивши на неї малорухомі батькові очі, й казав:

— Є копи.

Дзякунка вихоплювала зі сковороди, що шкварчала на жарові під челюстями, підрум'янені кружальця і, перекидаючи з долоні на долоню, біжка несла онукові.

— Зараз не можна гамочки, моя крихто,— розкладала картоплю в рядочок і студила на неї.— Жижа! А як вичахне, тоді гам.

І питалася в невістки:

—— Де ж ви його, доцю, хрестили, онучка мого сахарненького? Є у вас там церква поблизу?

— Ніде не хрестили,— одказала Рита.— Кумів назвали, так, шуткома — Павлушиного начальника цеху і його жінку, а не хрестили.

Дзякунка аж у поли вдарила.

— О бо-оже, то це він у вас так нехрещений і живе?

— Так і живо,— зніяковіла Рита.— А що ж тут такого?

— Е, дочко, так не можна. Не годиться, щоб воно нехристом росло. Не цуценя ж, а людина. Ні, ні. Завтра дасть бог неділю, подамося в Опішнє або Покрівське й похрестимо. Будь-що. Бо яке ж воно...

— Та я й не проти,— повагавшись, мовила Рита.—Тільки Павлуші не кажіть, того що йому не можна...

— Ну, як не можна, то й не можна,— перейшла на шепіт Дзякунка.— Антобузом з'їздимо, не яка далечінь. Ми швиденько. А скажемо — на базар.

...Обідали довго й з горілкою: Павло вніс із багажника старанно закутушкану пляшку "Російської", сам розлив усім порівну, сам і тост виголосив:

— Ну, за встрєчу. За знайомство з невісткою та онуком.

— І щоб усе було харашо,— вставила Дзякунка.

— Всьо в наших руках,— сказав Павло.

— Як умієш жити, то все харашо й буде,— багатозначно вирік Дзякун.

— За здоров'я наших батьків,— і моїх, і твоїх, Павлушо,—сказала Рита і почаркувалася з свекром та свекрухою.

Випили і взялися до їжі: смаженої картоплі з малосольними огірками, холодного курячого борщу на вершкові та жовтках, пухких пирогів з усякою начинкою та сметани. Тільки Борко вже не їв, а мовчки ліз дідові на коліна, торкав його за вуса й зосереджено сопів. Дзякун розчулився, легенько надавив недавно вставленими зубами рожевий онуковий палець, а невістці сказав повчально:

— Тепер, дочко, твої батьки — і Павлушині батьки, а Павлушині — і твої.

— Так оце кортить сватів побачити хоч одним оком,— медовим голоском мовила Дзякунка. Вона вже й сп'яніла і ледь не обмовилася була про завтрашні хрестини, та вчасно схаменулася.— А тут же й недалеко. Скільки, старий, од нас до Шишак?

— Навпростець верстов сімдесят буде,— прикинув Никифор.

— А я от скільки не наблюдаю життя,— повільно й таким тоном, що примушує слухати, сказав Павло,— то зробив вивод, що жінчиним і чоловіковим батькам бачитися не треба. Ті не понаравляться тим, ті — тим, слово за слово... Ті нашепчуть дочці, ті — сипові. І пішло: лайки, ссори...

Никифор аж прикахикнув удоволено: ай розумний, шеймин хлопець! Справді, хто б це гнав новісіньку машину грунтовою дорогою до Шишак і назад! Що вона — на дурину досталася? А свати, як схотять породичатися зблизька, то приїдуть і автобусом.

По обіді Павло урочисто одімкнув чемодани й роздав подарунки: матері чорну лискучу плюшку, так круто посипану нафталіном, що в хаті одразу запахло промтоварною крамницею, глибокі калоші на червоній підкладці, а батькові костюм, сірий у сосонку,— за шістнадцять карбованців і сорок дві копійки. Рита подарувала свекрові зелену нейлонову сорочку з твердим, ніби луб'яним коміром, а свекрусі в'язану кофту й донську пухову хустку — все дороге й гарне, придбане за дві вихователькі зарплати.

Никифор тут же все й надів: хай дивляться люди, що діти привезли. А Дзякунка поховала своє добро в скриню, шкодуючи, що не може й вона, як чоловік, прибратися в нове — не сезон.

Потім Рита приколихала Борка, взяла сапку й пішла на грядки, хоч її відмовляли, а Павло завів машину під грушу, перевдягнувся і пішов у повітку спочивати на пахучому цьогорічному сінові.

Коли до повітки навшпиньки увійшов Никифор, щоб подивитися, чи добре синові лежиться та чи не тягне йому в якусь щілину, Павло спитав у нього крізь дрімоту:

— А риба, тату, в нашій річці е?

— Є, синок. Щучки, карасі, лини... Раки трапляються, ну мало. Як хочеш, то я візьму завтра кімлі в Семена Портнівського, та й підеш з кимось із хлопців повтішаєшся.

— Я й сам піймаю. Аби кімля добра, не драна.

— І то таке,— погодився Никифор, міркуючи сам собі, що й тут правда на синовому боці: сам що піймав, те й твоє, а вдвох, то на двох і ділити треба.

В хаті Дзякунка поквапливим шепотом оповіла чоловікова що онук їхній не хрещений, що завтра вони з Ритою — тільки щоб Павлуша, боже сохрани, не довідався, бо йому не можна,— подадуться в Опішнє або в Покрівське просто додому до батюшки і що Рита на це пристала.

— Отаку жінку Павлуша знайшов,— аж похлиналася радісним шепотом Дзякунка.— Що розумна, що культурна, а що ще й проста!

— Павлушко наш ні в чому не прошибе,— гордовито мовив Никифор. — В нього й по роботі порядок, і дома, і в машині. Бачила, як там усе заслано та блищить? О-о-о!

І раділи, обоє: Дзякунка вголос дякувала богу до ікони, а Дзякун повільно розгладжував вуса великим пальцем.

Тоді домовилися, що покличуть на завтра Дзякунчину сестру-одиначку, щоб витопила й приготувала все до гулянки — ніби просто так, заради приїзду гостей — і що Никифор допоможе їй поратися. А ще

порішили, кого кликати: тільки своїх, родичів. І перерахували всіх по пальцях. Набралося чимало, душ п'ятнадцять, то п'ятьох, із Забродівського хутора, одкинули: почують од когось — пообижаються та й забудуть, а не прочують — ще краще.

Кінчили раду тим, що Дзякун сказав:

— Купиш в Опішньому мняса. Спечемо каклст до картоплі штук сорок. Я колись, як був у городі, їв у чайній, так добрі.

Никифор одрахував із свого гаманця десять карбованців од пенсії і подав жінці.

— А чи зуміємо ж? — стурбувалася Параска.

— Чом не зуміємо,— одказав Никифор.— Я позичу в директорші машинку та м'ясо скручу, а ви з Ритою поліпите, як вернетесь. Не велика мудрація.

Потоптався по хаті й рушив до дверей.

— Піду подивлюся, як там машина.

Другого дня, як сонце тільки-но стало над опішняпськими крутоярами, Дзякунка й Рита з Борком на руках, святково вдягнені й схвильовані своєю таємницею, вже були на базарі. Скупилися швидко. І Дзякунка між ділом розпитала у базарових опішнян, де краще охрестити дитину, — тут а чи в Покрівському. Баби наввипередки радили їхати її Покрівське: там батюшка молодий, має добрий бас і молитву читає всю. А тутешній уже такий шкарбун, що тільки крекче та кашляє і ні читати не бачить, ні по пам'яті не вчеше — забуває.

Покрівського попа застали вдома. Дін стояв на ґанку в хромових офіцерських чоботях та новій, либонь, недільній рясі, сипав курям пшеницю з коряка і рокотав басом:

— Ціпоньки-ціпоньки, путь-путь-путь...

Забачивши прихожан, він анітрохи не знітився, кивнув привітно і посипав курям доти, доки не кінчилося зерно. Тоді одніс коряк у веранду, повернувся й сказав:

— Проходьте до господи.

Батюшка був і справді молодий, гарний з лиця, добре виголеного побіля жовтуватої, з полиском, борідки, ще й духами міцно пах. Останнє Дзякунці не сподобалося. "Надушився, як парубок",— подумала.

У світлиці, завішаній образами — в рушниках і без них, стояла півсутінь, бо віконниці од сонячного боку було зачинено, на покутті тихо горіла лампадка, і пахло пирогами з капустою.

Рита з Борком, що посапував уві сні, стала на порозі, тихо поздоровкалась і втупила очі в підлогу, а Дзякунка познамувалася до батюшки і перехрестилася до ікон, що ледь жевріли в світлі лампадки. Тоді сказала:

— Хлопчика, святий отче, привезли охрестити. То не відмовте, бо здалеку ми.

— Кума? — спитав піп, глянувши на Риту.

— Невістка, батюшка. А то — внук, Борко.

— Угу. Хреститься вмієте? — поцікавився батюшка в Рити.— Ні? — Зітхнув не тяжко і не сумно, а як людина, якій це не в новину, увімкнув електричну плитку й поставив па неї велику луджену миску з водою. Потім підійшов до Рити, заглянув в обличчя Боркові й сказав лагідно: — Спить младепсць? Хай поспить, поки вода нагріється. А хреститься, жінко, так: складаєте тросперстя, кладете його па чоло, потім на живіт, па право й ліве плече. Спробуйте.— І ледь посміхнувся.

Ріїта звела руку, що стала раптом важкою, і перехрестилася.

— Оттак,— вдоволено прогув отець.— Просто і красиво. Звичаї предків своїх треба знати.— І звернувся вже до Дзякунки: — Хто ж буде младенця держати? Вам, ви ж знаєте, не можна. Матері — теж.

— А як матушку попросить? Може б, вона... Бо ми ж у такий світ забилися... Уважте вже, святий отче,— заблагала Дзякунка.

— Гаразд,— погодився отець. Попробував пальцем воду, зняв миску й поставив її па стілець, ближче до покуття.— Крижмо є? — спитав, ідучи до дверей, що вели, мабуть, на кухню, де побрязкував посуд.

— Є, отче, е,— поквапливо одказала Дзякунка й вийняла з кошика сувійчик ситцю.

Незабаром батюшка повернувся й зодяг єпітрахиль, що тьмяно сіяла сріблом та золотом, і в світлиці стало ще урочистіше. Потім увійшла матушка у всьому темному, привіталася тихо, взяла з рук у Рити Борка і посміхнулася їм ласкаво.

Батюшка правив по пам'яті й швидко, як би добрий тесля тесав. Бас його приглушено рокотав до ікон і то гучнішав, то спадав до проникливого шепоту; час від часу він хрестився тричі, пружно та замашно (тоді хрестилася й матушка) і вклонявся іконам — самою головою, як розбалуваний увагою публіки актор.

Борко, голенький, загорнутий лише в ситець — крижмо, вп'явся опуклими оченятами в лампадку, посміхався і вказував на неї пальцем.

Та ось батюшка вмовк, узяв зі столика ножиці й вистрггг у Борковому чубчикові хрестик, промовляючи: "Во ім'я отця, і сина, і святаго духа". Тоді вмісив пучку рудого волосся у віск і вкинув у миску з водою. Матушка розгорнула Борка, подала голенького на руки батюшці, і він умочив його ноженятами в воду — раз, вдруге і втретє, примовляючи через паузи: "Во ім'я отця... і сина... і святаго духа. Амінь",

Рита почувалася немовби в напівсні, немовби в тому, що відбувалося зараз, замкнувся весь світ і не було надворі ні сонця, ні попових курей, ні накоченої, аж блискучої дороги степової від Опішнього сюди.

— Дар божий,— м'яко пробасив батюшка і чимось намастив Боркові лобик, ніжки, рученята. В світлиці запахло оливою.

— Отрекаєтесь лі от діявола? — спитав піп.

— Отрекаюсь,— прошепотіла матушка.

— Дуньте і плюньте.

Матушка тричі легенько дмухнула і тричі легенько сплюнула. І коли отець проспівав: "Єліце во Криста крестітеся і влєкостеся",— віддала Борка Риті й сказала:

— Можна вдягати. А крижмо візьміть собі... Далеко вам їхати? Нічого, скоро буде автобус,—поторкала тонким пальчиком Борків ніс, усміхнулася й, кивнувши свекрусі та невістці, вийшла.

— Скільки ж з нас? — шепотом спитала Дзякунка.

— Як з усіх,— зітхнув батюшка.— П'ять. А якщо дитину держить матушка — десять.

Дзякунка дістала з-за пазухи білий вузлик, розв'язала його зубами й подала попові теплу десятку.

"Ач, яку грінку вбив за півчаса",— подумала неприязно і попросила смиренно:

— На часточку, батюшка, запишете Микиту, Марфу

і новопреставленого Мефодія.

— Гаразд,— пообіцяв молодик, навіть не пробуючи запам'ятати імена усопших.

Коли опинилися за ворітьми, Рита сказала, ледь примруживши гарненькі очі:

— Такий красивий та привітний...

Дзякунка помітила той дівоцький прижмур і мовила сердито:

— Еге ж, за десятку можна і в янгола обернутися, лодім виденько до антобуза, бо пече так, що ще й мнясо пропахне, то будуть нам хрестини.

І вперше подумала про невістку погано:

"Ба, як швидко придивилася. Для такої треба добру вуздечку..."

Павло прокинувся рано і, доки батько сходив по кімлю, встиг уже спорядити вдягачку на рибу: знайшов у повітці стару батькову сорочку, драну на ліктях, полатані, батькові ж таки, штани, що не сходилися йому

в поясі, то доточив петельку з мотузочка, та шкарубкі чоботи з відстрялими підошвами — хоч і тектимуть, зате ноги не попробиває на корчах і очеретяній стерні.

Так у дранті й до річки надумав був іти, але батько розрадив:

— Ні, синок,— сказав,— куди ж воно... Це як селянинові, то і в такому личило б вигін перескочити. А тобі, при твоїй должності, при своїй машині, костюм он який — і таке дрантя... Ти краще бери кімлю, а я це обмундирування пронесу під полою. Торбу злагодив?

Павло показав чималу брезентову шаньку, пошиту разом з фартушками на стекла — воду в радіатор заливати.

І рушили: попереду Павло в новому костюмі, черевиках та брилі, позаду Никифор з торбою, дрантям та чобітьми під полою.

— Якби сонечко вгріло,— гомонів Дзякун,— і вода потеплішала б, і риба стала під берег, бо зараз вона гуляє.

— Я й гулящу піймаю,— сказав Павло.

Коло річки він перебрався в лахміття і зразу став ніяким не майстром заводським і не поважним гостем, а звичайнісіньким собі ковбишівським дядьком, що прийшов помогти бабам мочити коноплі — так попростішав ураз і навіть ре-готнув, оглянувши себе. А Никифорові аж прикро стало від того синового вигляду: наче перекинувся Павло із пана в попихачі...

"Аби хоч не побачив хто",— подумав та й порадив синові:

— Ти отамо поміж хвойлівськими очеретами бовтайся. Там линки є і з берега не видно, хто воно та що. А я перегодом прийду з одежею.

І поспішив помагати жінчиній сестрі поратися коло печі, бо знав, що в неї до цього кебети не лишньої. Хіба не вивернула колись на різдво чавуняку холодцю. Тоді виправдовувалася, жалібно й гугняво: "Як воньо ж бо тут пече, а там тече, а тут тобі рьогач спав!" Никифор аж сплюнув сердито од тої згадки і майже підтюпцем подався додому.

Павло вбрів у воду, шахнув одразу по груди, ахнув і заіржав — така вона була холодна. "Погано, що штани не застібаються. Треба було б свій комбінезон вдягти,— покаявся.— Так новісінький же ще..."

За першою заставкою попалася в кімлю щука, золена й прудка. Павло кілька разів хапав її, та все невдало, щука випорскувала з пальців, доки не шубовснула у воду.

— От тобі вже нема однієї—сердито буркнув Павло.— Так наловиш, роззяво!

А тут па додачу в паху так жальнуло, мов старою кропивою, що аж присів і процідив крізь зуби: "І-і-іх! Треба було таки надіти комбінезон, хай він пропаде!"

Заставив іще раз і довго грузився в муляці поперед кімлі, тримаючи її одною рукою, а другого ширяв у воду, як бовтом, та приказував: "Іди, іди... Виллазь!" Тоді рвучко витяг снасть — порожньо, сама ряска, сувої куширу, очо ретяні дудки та равлики. Сонце світило просто в кімлю, і все те зелене добро з водяного царства сліпило очі колючими кришталевими промінцями. Павло став поволі перегрібати п'ятірнею кушир і раптом: ляп-ляп — карась, широкий, у долоню, і червоний, мов з міді. Не роздивляючись, спровадив у брезентову торбу, що вже намокла і торохтіла.

Далі він уже не чув, кусало його чи ні, а тихо крався поміж лататтям, розсовуючи його грудьми, нечутне занурював кімлю і товк ногами та

веслом, по-хлоп'ячому приказував: "А дзінь-дзінь, щучка... Дзінь-дзінь-дзінь!"

Коли піймав другу щуку і вкинув у торбу, подумав: "Оце було б дві".

А як попалася й третя, аж уголос сказав:

— А це було б уже три!

Інколи ставав перепочити і слухав, як позаду нього сичать, влягаючись на своє місце, кушир та латаття, як сонечко гріс сухі плечі, а вода під берегом уже пе студить груди, обліплені сорочкою, а зогріває, ніжить м'яко, що отак би й заснув у її теплих обіймах... У незболочених закапелках при самому березі вода стояла така прозора, що видно було дно: тонкорунну зелену травицю, верболозове гілля, обліплене важкими зеленими кім'яхами бодяги, та муляву рибку дрібненьку, що стояла косячками проти тихої, ледь помітної течії.

Неподалік на чистоводді, лишаючи за собою два тонкі водяні вуса, плив вуж. Поволі похолонуло в грудях, але він згадав, що вужі не кусаються, що в дитинстві навіть носив їх, ті холодні, гнучкі веретена, за пазухою, то тільки лоскотпо було — і заспокоївся. Од першої тої згадки про дитинство прокинулася й друга, третя... Як голяка ловив старим кошиком без дужок в'юнів та бобурців; як мало пе щодня, влітку і взимку, продирався в лузі крізь гущавину з сокирчиною за паском, і кожен пень був йому не просто пнем; а щасливою знахідкою, купкою дров; як пас череду отуто на прирічкових низах та пік у кізячковому жару степову картоплю, таку піскувату, що й хліба до неї пе треба; як ходив місячними вечорами зі своїми однокашниками молоденькою сивою сосною посеред села — "парубкував", а що дівчата-підлітки охочіше горнулися до старших, то зробили бубну, доп'яли десь стареньку балалайку і зманювали їх тим нехитрим оркестром до себе, хоча й цілуватися що не тямили, а тільки гогошились: торохтіли в бубну, тюгукали та свистіли в чотири пальці...

Потім його виряджали у ФЗУ, і дівчатка співали йому під бубну з балалайкою прощальної пісні:

Последний нынишний денечек Гуляю с вами я, друззя...

І Настя Кушнірівська співала, вимовляючи не "друззя", а "друздя". А як ручкалися на прощання, чого ніколи раніше не робили, і розходилися, Настя вбгала йому в долоню напахчену дешевими духами хусточку з двома літерами, вишитими зеленою ниткою: Н+П. Любила ж, видно... А він, замість обняти, пригорнути дівчину, бувало, перечіпав її, ніби ненароком, або штовхав зненацька на соснину й реготів пришелепкувато. Да... Бачив її, як приїздив три роки тому до батька. За офіцера вийшла. Гарна зробилася, товстенька, щоки цвітуть... Ну, та й він не прогадав. Рита жінка добра, хоч і погулювала колись, чув од хлопців по роботі. Зате зараз ні-ні. Воно й краще, як замолоду покрутить, замужем смирніша буде...

— Еге, чого ж це я стою,— сказав сам собі.— Там першу щуку прогавив, тепер — розмечтався. Уже б досі десятків зо два піймав.

І заходився ловити: то мовчки, зосереджено, то з радісними вигуками, як траплялася добра рибина, то з піснею на одне слово: "Тру-ру-ру, тру-ру-ру..."

В полудень прийшов Никифор з костюмом, черевиками та брилем. Аж тоді Павло вибрів на берег і, почуваючи млосну дріж у ногах, помився та перевдягся.

— Чималенько накишкав,— сказав Никифор, виважуючи торбу. А сам подумав: "За що не візьметься, бісів хлопець, все в нього до ладу получаєцця! "

Назад ішли помалу, бо Павло таки добряче натрудив ноги, ледве переставляв їх і вже вкотре шкодував: "Якби ота перша не втекла, якраз нормально було б. П'ятнадцять штук. А так тільки чотирнадцять".

І та перша — п'ятнадцята — щука здавалася йому зараз найбільшою...

— Якщо вже кликати когось із чужих, то нужних людей, полєзних, — сказав Павло, дізнавшись про гулянку — Голову колгоспу чи ще когось, хто вам пригодиться.

— А що голова,— обережно заперечив Дзякун.— Поки на роботу ходили, поти й голова — голова. А зараз йому до нас діла немає, нам до нього. Пшеницю в механізаторів купуємо, пенція по закону йде. Хіба Митра Лободу гукнуть, лісника. То такий чоловік, що без нього не обернешся: дров треба — до Митра, сіна корові на зиму — до Митра, коней грядку виорати чи торфу привезти — знову ж таки до Митра.

Так і порішили: кликати лісника та ще директора школи з директоршею. Останніх Павло забажав. Як-не-як — люди вони культурні, шановані в селі, до того ж якби не директор, бути б Павлові й досі слюсарем. То ж бо директор тяг його до сьомого класу, можна сказати, за вуха: просив, умовляв, примушував — і таки вивів у люди. Адже перше, що в Павла спитали, коли висували в майстри — яка освіта. Сім класів. Не п'ять і не шість, а сім! Може, це й виручило, бо кандидатур на бригадирство було аж три.

І ще домовилися: родичі посходяться й самі, а Митра Лободу та директора з директоршею слід привезти машиною. Це раз. Друге: родичі, як люди свої, питимуть і самогонку, а чужим треба взяти лавочної, бо — невдобно. Митро, правда, такий, що й гарячу смолу питиме, а директора й директоршу треба пригостити по-культурному...

Надвечір стали сходитися гості, ближні й дальні дзякунівські родичі — брати, сестри, племінники й племінниці, навіть один онук, сержант понадстрокової служби. Жіноцтво, перецілувавшись, мерщій розв'язувало вузлики й обдаровувало Борка гостинцями, які він мовчки на вибір поїдав, з усіх боків обдивлялося Риту, нову свою родичку, і, вдоволене, заходилося допомагати поратися коло риби, печі та столів. Чоловіки ж повсідалися під грушею біля "Москвича", закурили і завели свою балачку: розпитували у Павла про ті краї, де він живе, про те, чи й досі є в Ростові вурки, про роботу, "квартирю" і знов-таки про заробітки. І за всім цим у кожного чаїлося найголовніше питання: де можна взяти такі гроші, щоб купити машину? Однак про це мовчали, вважаючи, що то "не вашого ума діло". Тільки сержант-надстроковик ні про що Павла не розпитував, а сам, улучивши мовчанку, поривався розповідати і починав здалеку: "А вот в нашій часті, де я служу..." Він щойно приїхав у відпуску і тепер з нетерпінням ждав, коли вона закінчиться: адже в частині його вже, мабуть, оформили на нове, незвичне й красиве звання — прапорщик! Одначе сержанта слухали не так уважно, як Павла — кожен служив свого часу,— і часто перебивали.

Коли сонце торкнулося очеретів понад річкою, Павло розчохлив машину й поїхав за почесними гостями, міркуючи по дорозі, як бути: забрати директора з директоршею і Лободу разом чи привезти їх окремо. І що взяти — коньяку та шампанського чи горілки та вина. Так, вагаючись, і до крамниці увійшов.

У крамниці було велелюдно, як і всякого недільного дня: чоловіки брали по маленькій і йшли в берег посидіти, жінки розкошелювалися на "концерви" з риби та чорне якесь повидло, дітвора товпилася за цукерками.

Павло привітався до всіх своїм "С-с-тє!" і, відчуваючи, що усі на нього дивляться, сказав до продавщиці несподівано для себе самого:

— Дві коньяку, дві —шампанського.

І виклав на прилавок аж чотири десятки, хоч треба було три.

Коли виходив з пляшками, почув за спиною нетерплячий шепіт, від якого приємно замлоїло в грудях:

— Хто ж то воно?

— Та Павло Дзякунів, хіба не впізнали?

— Ти ди', яким козирем став.

— Видно ж, і грошви!..

Директор школи Іван Лукич, а по-ковбишівськи просто Лукич, зустрів Павла надворі з помийною цеберкою в руках — поросяті виносив,— розчулився вкрай, забідкався, що не може в такому вигляді обняти дорогого гостя. Лукич був людиною м'якої, навіть ніжної вдачі, понад усе любив діяльність і мав у селі безліч обов'язків: директорував, читав лекції на фермах та польовому стані, збирав місцевий фольклор, завідував народним музеєм, співав у клубному хорі, грав найскладніші ролі в п'єсах, які сам же й ставив, був членом сільвикопкому й головою товариського суду...

Вислухавши Павлове запрошення їхати в гості машиною, Лукич благальне замахав руками, знявши їх догори:

— Що ти, що ти, Павлику, ми люди не горді, прийдемо й пішки. Скільки ж тут їхати! І загукав на грядки до дружини:

— Наташо Пилипівно! А кидай лишень сапу та перевдягайся, Павлуша ось кличе нас у гості. Він провів Павла до машини і все казав:

— Повиростали мої орлики, розлетілися межи люди. От і ти — мужчина вже, повноцінний громадянин. Так і мусить бути.—І додав латиною улюблену свою завчену ще в інституті фразу.

Митро Лобода, уже напідпитку, погодився їхати не одразу.

— До мене сьогодні дзвонили з області, приставний буде. Роботу перевірятиме,— сказав і подивився уздовж вулиці так, ніби "приставник" мав ось зараз виткнутися з-за крайньої хати. В селі знали, що Митра хлібом не годуй, а дай повеличатися службою. Якщо до нього, приміром, звертався По допомогу хтось із рядових селян, Митро казав: "Ніколи сьогодні. Жду приставника з району",— якщо ж хтось із поважніших — голова кооперації, бригадир чи лавочник, брав вище: область.

Так і стояли перед воротьми: Митро не поспішав йти в двір, Павло — сідати за руль, бо знав, що "полєзні дюди" люблять поноровитися. І чим дрібніші за посадою, тим дужче.

— Ну що ж...— сказав Павло по довгій мовчанці й ступив крок до машини.— Якщо таке діло, то...

— А може, його сьогодні й не буде, чорт-тього зна! —•швидко сказав Митро.

За мить він уже хряпнув дверцятами, опустив скло й відкинувся на спинку сидіння.

— Паняй! — кинув недбало, ніби Павло був його власним шофером.

Павло не образився. Він звик терпіти потрібних людей, то тільки посміхнувся й погнав машину.

— Багато бензину жере? — спитав Митро так, немовби він також мав машину і вона "жерла" багато бензину.

— Смотря яка дорога,— одказав Павло.

Далі не знайшлося про що говорити, дарма що колись разом училися в школі, писали бузиновим чорнилом, билися в кулі, парубкували в сосні з обклеєною газетами балалайкою, щоб не розпалася, та саморобною бубною.

Коли те було!

Гулянки, однак, не вийшло. Почалося з того, що Домаха, Дзякунчина сестра, яка старшинувала коло печі, забула про рибу, і вона пригоріла одним боком. Промазав і Дзякун, підпоївши лісника в коморі, доки домовлявся з ним про вільху на шалівку. А оскільки розмова мала бути відвертою, то й сам хильнув. Отож, коли гості випили по першій, Митро ні сіло ні впало з'єрепенився, що перед ним пе поставили, як перед директором, коньяку, розсердився, пив домашню чарку за чаркою і тільки з сержантом.

— Служба!— гукав через стіл.— Давай удвохі За армію. Люблю армію! Там — усі рівні! П'ємо за армію.

Директор, аби якось приборкати колишнього свого учня, пересів разом з коньяком до нього, гладив плечі, шепотів на вухо, мабуть, щось лагідне й примирливе, бо лице так і промінилося батьківською ласкою, але це, либонь, ще дужче розджохкувало Лободу, бо він виривався з обіймів і сікався до Павла:

— Ти, хамаршельда! Чуєш? Признавайся: на чому латаєшся, що таким паном прикотив? Заробив? Брехня! Мовчиш! Тож-то й воно!.. Солдат, починай:

Дальяевосточная-а, Опорра прочная-а...

— Ти закусюй, Митре,— холодно сказав Павло.

— Що — Митре? У Митра, думаєш, менше грошей, ніж у тебе? Дзуськи! У Митра, щоб ти знав, на кожному дубі — хромові чоботи висять! І на кожній вільсі!..

— Не треба, не треба, Митрику,— воркотав директор.— Висять, віримо. От і добре... А тепер заспіваємо. Помагай, Наташо Пилипівно.

І почав чистісіньким тенором:

Ой гаю мій, гаю, Зелений мій гаю,

Чом на тобі, гаю, Листя, листячка немає...

Митро й справді принишк, мов дитина, якій дали циці, похилив голову й тихо заплакав.

— ...А вот в нашей часті, де я в даний момент служу, — розповідав Риті сержант, перекрикуючи пісню,— у кожного молодшого командира, як і в офіцерів, три форми: парадна, вихідна й робоча. В даний момент на мені парадна...

— А чого б мені не випити, Лукич, скажіть,— з п'яною делікатністю допитувався в директора Дзякун, коли пісня скінчилася,— як до мене син приїхав? Та ще який! Ви ж не дасте збрехати: якби щоб не таке врем'я, як тоді було, хіба б він не вивчився на инжинера чи ще когось? Вивчився б. В нього й зараз двадцять сім душ. І всі слухають. Бо — вміє...

— Павлуша — золото,— погоджувався директор, смакуючи непідгорілим риб'ячим боком,—уважний, витриманий... Золото!

Почувши цю розмову, Митро Лобода вибрався з-за столу, хисткою ходою підійшов до Павла й міцно, як арканом, обійняв його за шию.

— А пам'ятаєш, друг Павло, як ми з тобою... У-у-у! Не згадуй! Думаєш, я забув? Ні! То твоя молодиця? — тицьнув пальцем у Риту.— Ей, молодице приєжджа! Хочеш, я тобі розкажу, який твій чоловік у дитинстві, ще до ФЗУ, був?.. Руде, скупе, витрішкувате... Тільки ти, Павлушо, не обижайся, я по-дружеськи...— і засміявся хрипко.— їй-богу, не брешу! А тепер диви: пан, хамаршельда! Ні, скажи хоч ти, бо він не хоче, на чому він латається, га?

—Додому, Митрику, додому. Спать,—лагідно порадив Лукич, геть розм'якнувши від чарки.— А завтра із свіжими силами — до праці.

— Ні, хай скаже! — п'яно реготів Митро і так стис Павлові шию, що той аж побуряковів, підвівся, виважуючи на собі лісника, й під вигуки захоплення та регіт компанії поніс його з хати.

Опинившись за воротьми на лавочці, Митро скрипнув зубами, глибоко зітхнув і сказав уже крізь сон:

— Нас — не проведеш. Ні-і-і...

Надворі, низько над полтавським шляхом, світив повний місяць. Од хати й хлівчиків на землі лежали довгі тіні. Під призьбою, облиті світлом з вікон, цвіли й по-нічпому пахли жовті гвоздики, а під грушею прохолодно блищав "Москвич".

Павло постояв посеред двору, прислухаючись до німотної тиші в селі, і пішов до машини знімати акумулятор, розмірковуючи, що тут, звісно, можна б цього й не робити, але хто його знає, на гріх, як кажуть, і курка свисне...

У хаті заспівали гуртової "Ой ти, Галю", і Павло, одгвинчуючи акумулятор, теж підмугикнув:

Поїхали з нами,

З нами, козаками,

Краще тобі буде,

Ніж в рідної мами...